

Freud en kinderen, een liefdesverhaal

Christine Franckx

Summer University Psychoanalyse 2021

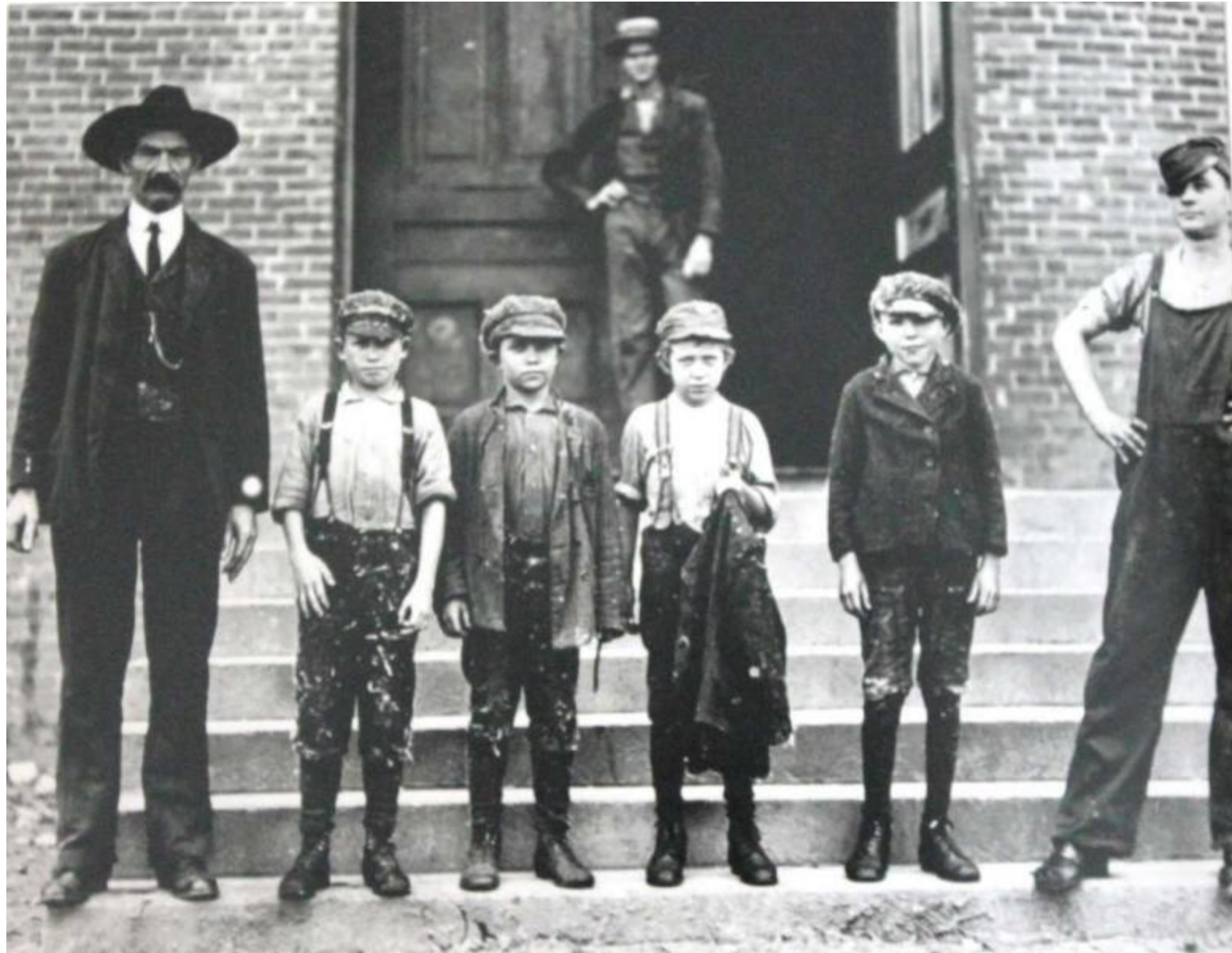
Het kind van de kindertijd en het infantiele in de psychoanalyse

- *Deze lezing wil de kinderlijke seksualiteit bespreken in relatie tot de onbewuste psychoseksualiteit: een schandaal in Freuds tijd, nog steeds brandend actueel én controversieel. Wanneer het kind op het toneel verschijnt in de Westerse geschiedenis, komt er één en ander op zijn kop te staan. Freud was hier een bevoorrechte getuige van op de eerste lijn. Het liefdesverhaal van Freud met kinderen verwijst naar zijn passionele strijd om voor de 'waarheid' te vechten, voor het kind **van** en **in** de psychoanalyse.*
- Van de fascinatie voor het reële kinderlijke trauma in de hysteriestudies over het polymorf perverse kind van de Drie Verhandelingen over de Theorie van de Seksualiteit en de fobische Kleine Hans, de kindertijd van de Wolfman (1918) en verder naar de kleine Ernst in Aan Gene Zijde van het Lustprincipe (1920), volgen we de evolutie in de psychoanalytische opvattingen van Freud, van in de eerste naar de tweede driftenleer, van bij het eerste naar het tweede schema van de psychische structuur komen we kinderen tegen. Van de adolescente Dora, naar de kleine Hans, via His Majesty the Baby (Introductie van het Narcisme, 1914) naar zijn kleinzootje met het houten klosje, van de eigen kinderherinneringen en de kinderdromen van de kleine Anna en andere kinderen in zijn naaste omgeving naar Leonardo da Vinci (1910), de kleine Arpad in Totem en Taboe (1912) tot in De eindige en oneindige analyse (1937) waarin Herbert alias Hans nogmaals een laatste maal verschijnt, het wemelt er van de kinderen.
- Doorheen de geschiedenis van de psychoanalyse hebben zich van vervolgens rond 'het kind' onenigheid en uiteenlopende theoretische en klinische meningen gevormd, die alle terug te voeren zijn tot het onderscheid tussen enerzijds dat reële kind, de immature persoon vol verwachting op wat de toekomst zal ontwikkelen, en anderzijds het infantiele, die fantasmatische constructie die blijft evolueren doorheen het leven en de persoonlijkheid voedt en de brandstof levert voor het onbewuste leven.

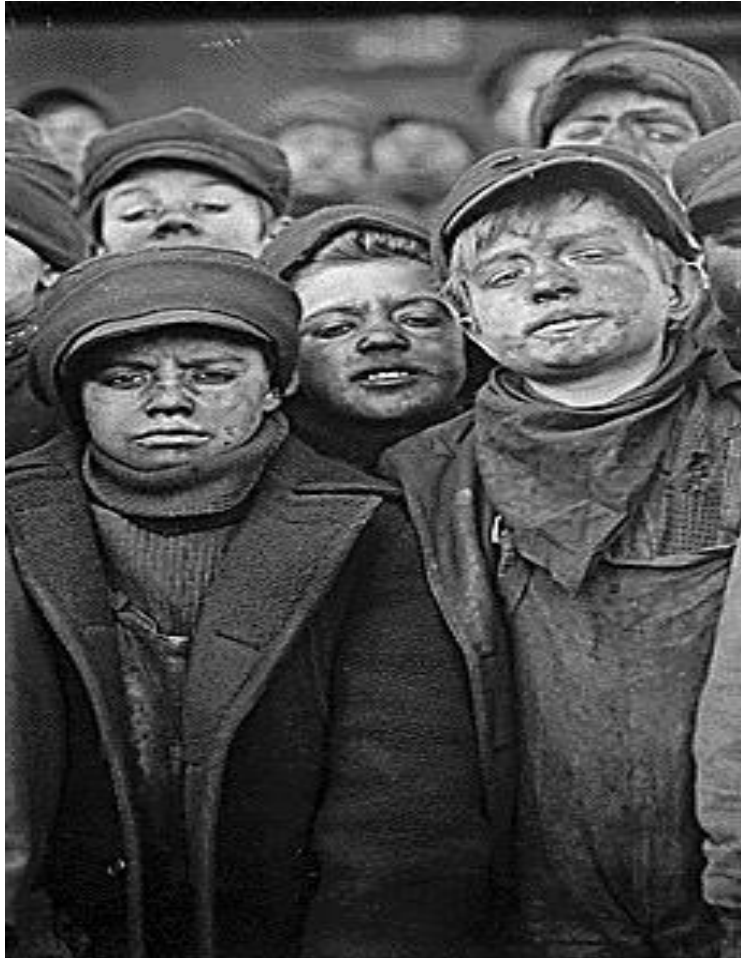
“Wij stellen niet alleen vast dat de droom toegang geeft tot het materiaal van de vergeten kinderbelevissen, maar ook zagen wij dat het infantiele zielenleven - met al zijn eigenaardigheden, egoïsme, incestueuze liefdes keuze enz – voor de droom, dus in het onbewuste, nog voortleeft en dat de droom ons elke nacht naar dit infantiele stadium terugvoert. Zo wordt ons bevestigd dat het onbewuste van het zielenleven het infantiele is. “ (Freud, Colleges Inleiding tot de psychoanalyse, 1916, Boom, Sigmund Freud Werken, 7, pg 386.

De geschiedschrijving van de psychoanalyse vergeet vaak te vermelden hoe de jonge arts, Sigmund Freud, gedurende zijn geneeskundestudies een grote ervaring in de pediatrie had opgedaan. Hij consulteerde vervolgens 3 dagen per week en dit gedurende 10 jaar (tot 1896) in het Publieke Instituut voor Kinderziekten te Wenen. Hij kende zodoende de gevolgen van kinderprostitutie, van uitbuiting, verwaarlozing en mishandeling.

Dit was het tijdperk waarin kinderen weinig waarde hadden, tenzij als goedkope werkkrachten met handige, kleine lichaampjes, of als kind-volwassenen ter meerdere glorie van hun belangrijke voorouders maar gevoed en opgepast door een vreemde nannie, een tijdperk met andere woorden zonder enige notie van kinderrechten of kinderbescherming waarin kinderen bovendien geacht werden geen seksualiteit te beleven en de leeftijd voor instemming op 14j werd vastgelegd.

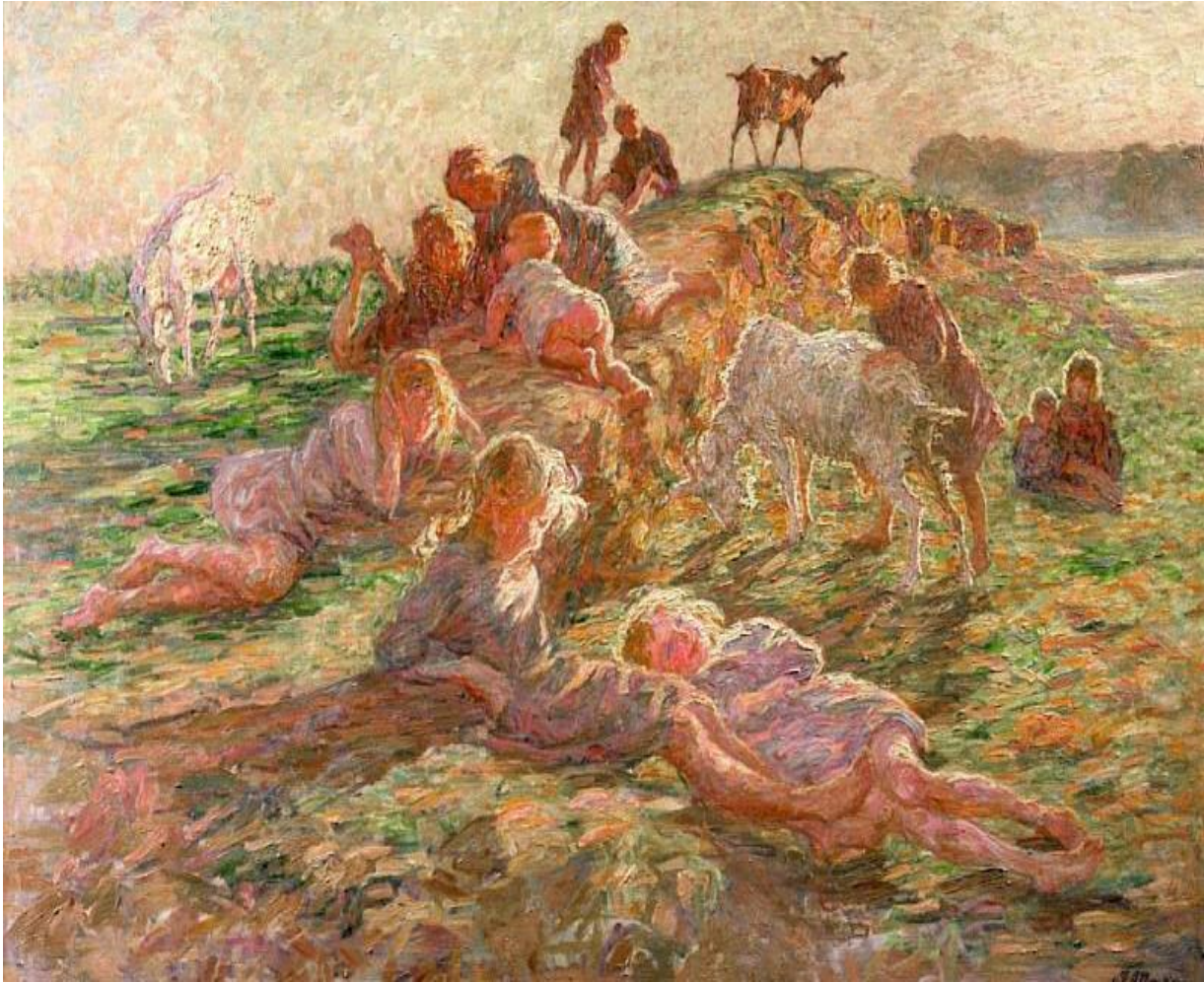

Het einde van de 19de eeuw, ook de geboorte van de psychoanalyse, bracht verandering in de conditie van het kind.

De technologische verbeteringen in het industrialisatieproces maakten fysieke arbeid immers minder noodzakelijk en er kwam een grotere behoefte aan beter opgeleide mensen. Ook de gezondheidszorg maakte grote vooruitgang waardoor er minder kindersterfte voorkwam en doeltreffende medische behandelingen mogelijk werden. Het spel van kinderen werd belangrijk, de eerste speeltuinen verschenen op het einde van de 19de eeuw.

Dit alles maakte dat men op maatschappelijk vlak kinderen anders *au sérieux* ging nemen en de tijd rijp werd om de specifieke ontwikkelingsbehoeften en de eigen psychische kenmerken van kinderen te gaan beschouwen.

Melanie Klein

Anna Freud en Melanie Klein

Donald Winnicott

- Freud was de oudste van 8 kinderen (een tweede zoontje stierf kort na de geboorte), hij had 5 zussen en een jongere broer Alexander. Zijn moeder leefde lang, ze werd 90j en overleed slechts 7j voor Freud. Zijn eigen gezin telde zes kinderen, drie zoons (Martin, Oliver en Ernst) en drie dochters (Mathilde, Sophie en Anna), zijn vrouw Martha en schoonzus Mina. Hij werd zijn leven lang omringd door ‘moeders’ en nannies en moest ruimschoots de gelegenheid gehad hebben om de vroege moeder-kindrelatie en de latere ontwikkeling van kinderen en adolescenten te observeren

 alamy stock photo

K82TJM
www.alamy.com

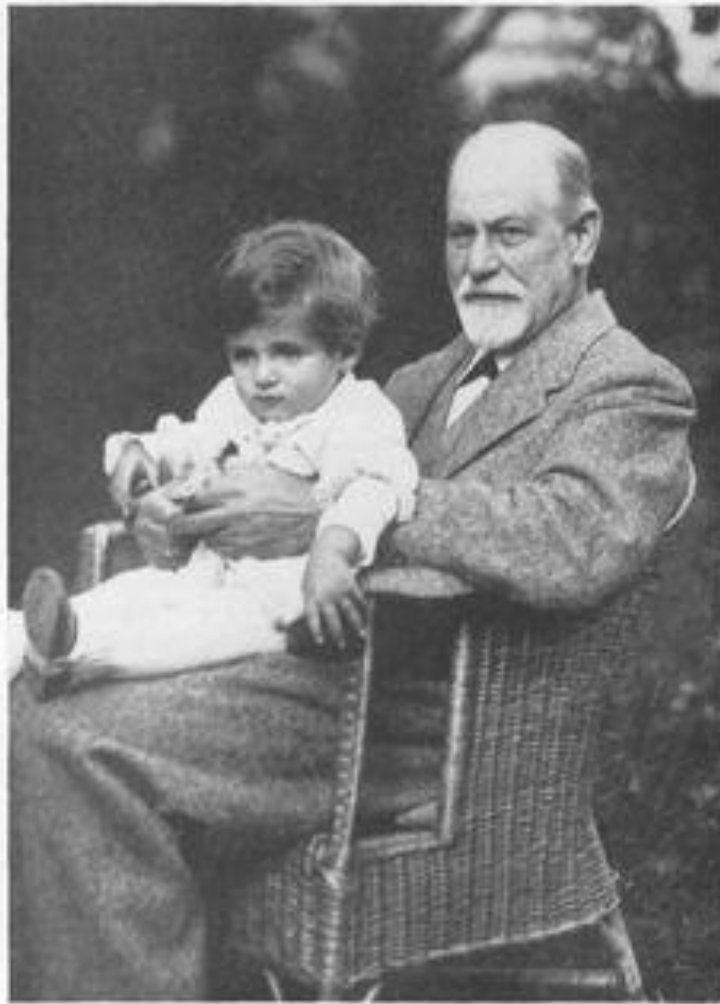
Dat Freud de directe observatie van kinderen, vaak de **eigen kinderen**, gebruikte om zijn theoretische constructies te bevestigen en zich daarbij van hun dromen bediende, blijkt uit volgende scènes: *“mijn jongste dochtertje, destijds negentien maanden oud, had op een dag overgegeven en was daarom overdag nuchter gehouden. (dia 15) In de nacht die op deze hongerdag volgde, hoorden wij haar opgewonden in haar slaap roepen: Anna F.eud, aar(d)bei, hoogbei, (r)oerei, pap. Haar naam gebruikte ze in die tijd om inbezitneming uit te drukken; de spijskaart omvatte zo goed als zeker alles wat haar een begeerlijke maaltijd moest lijken; dat de aardbeien er in twee variëteiten in voor kwamen, was een protestdemonstratie tegen de gezondheidspolitie in huis en had zijn reden in de ongetwijfeld door haar opgemerkte bijkomende omstandigheid dat de kinderjuffrouw haar onpasselijkheid aan een te overvloedige consumptie van aardbeien had geweten; in de droom kon zij toch genieten van wat haar overdag onthouden was.”* Boom, 2, 1900, 145.

Anna F.eud, aar(d)bei, hoogbei, (r)oerei, pap

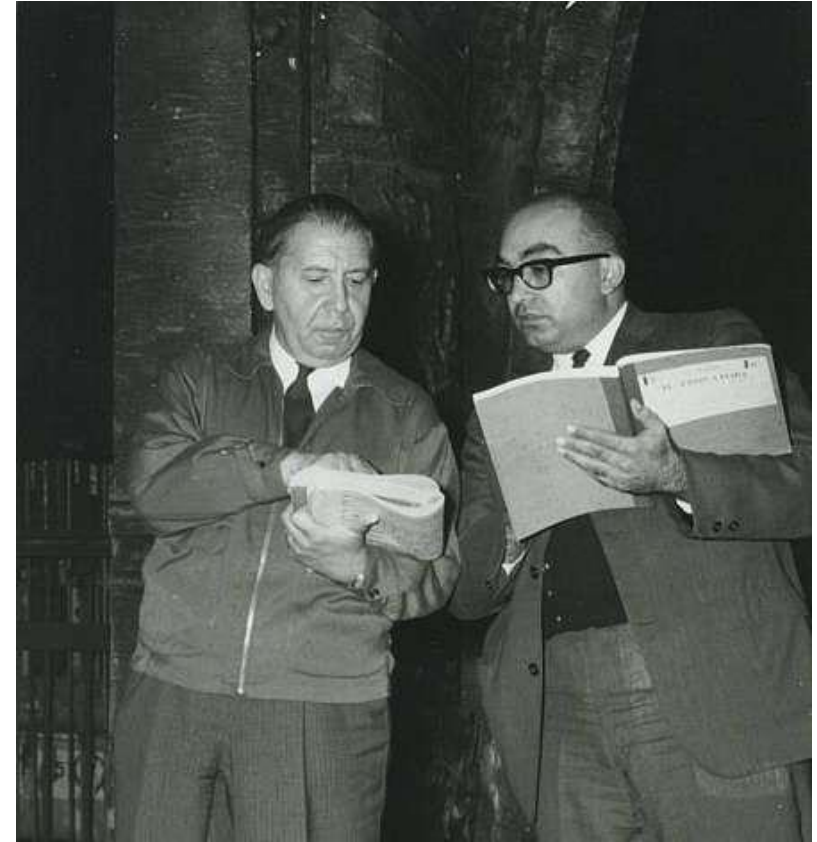
Herbert Graf, alias de **kleine Hans** is als een basso continuo in het ganse oeuvre aanwezig, hij was Freuds compagnon bij het begin van de psychoanalyse. Zijn vader, muziekcriticus, behoorde tot de *inner circle* van Freud en zijn moeder was bij Freud in behandeling geweest.

Hij kende de kleine jongen en hoorde via zijn vader over de angst voor paarden, de angst om zijn wi-wi/ penis te verliezen, de castratie-angst en de oedipale conflictualiteit die aan de basis lagen van de symptomen.

Kleine Hans,
Herbert Graf

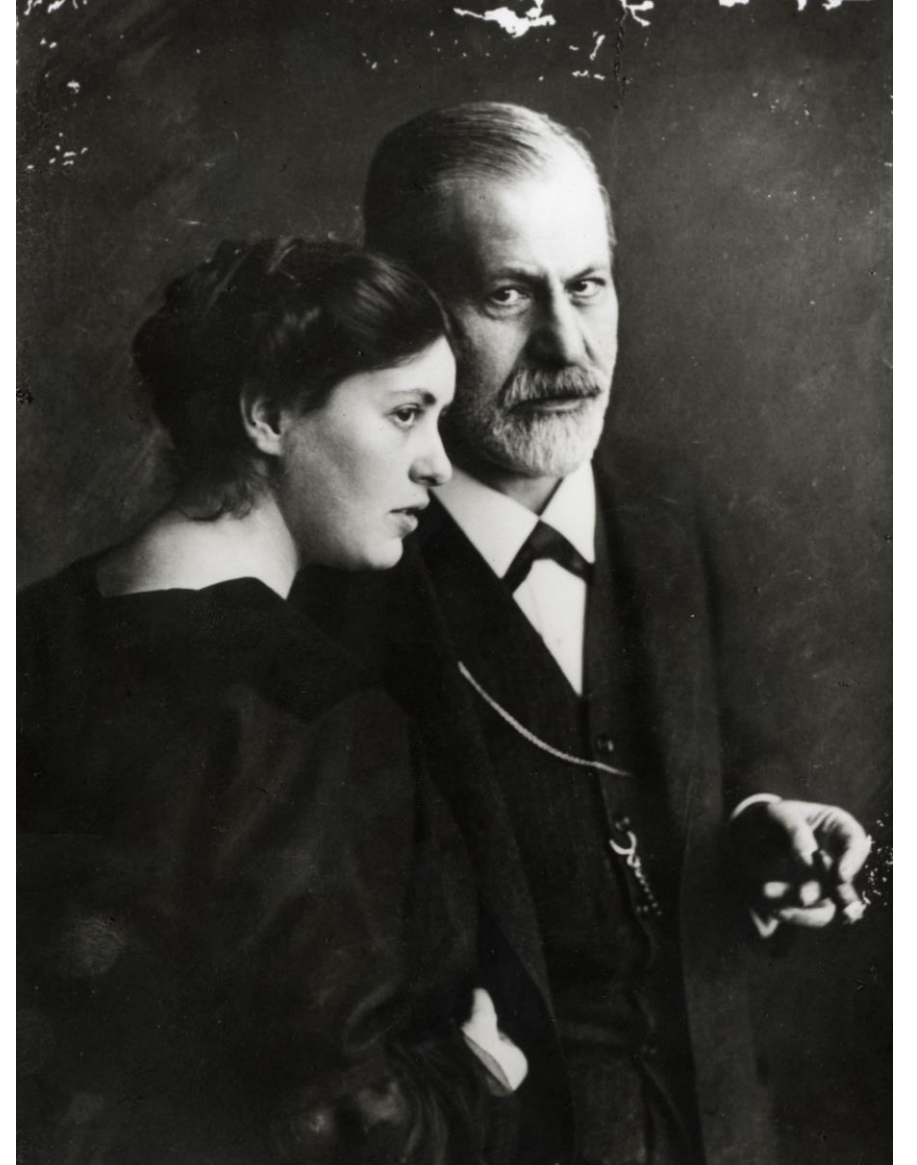
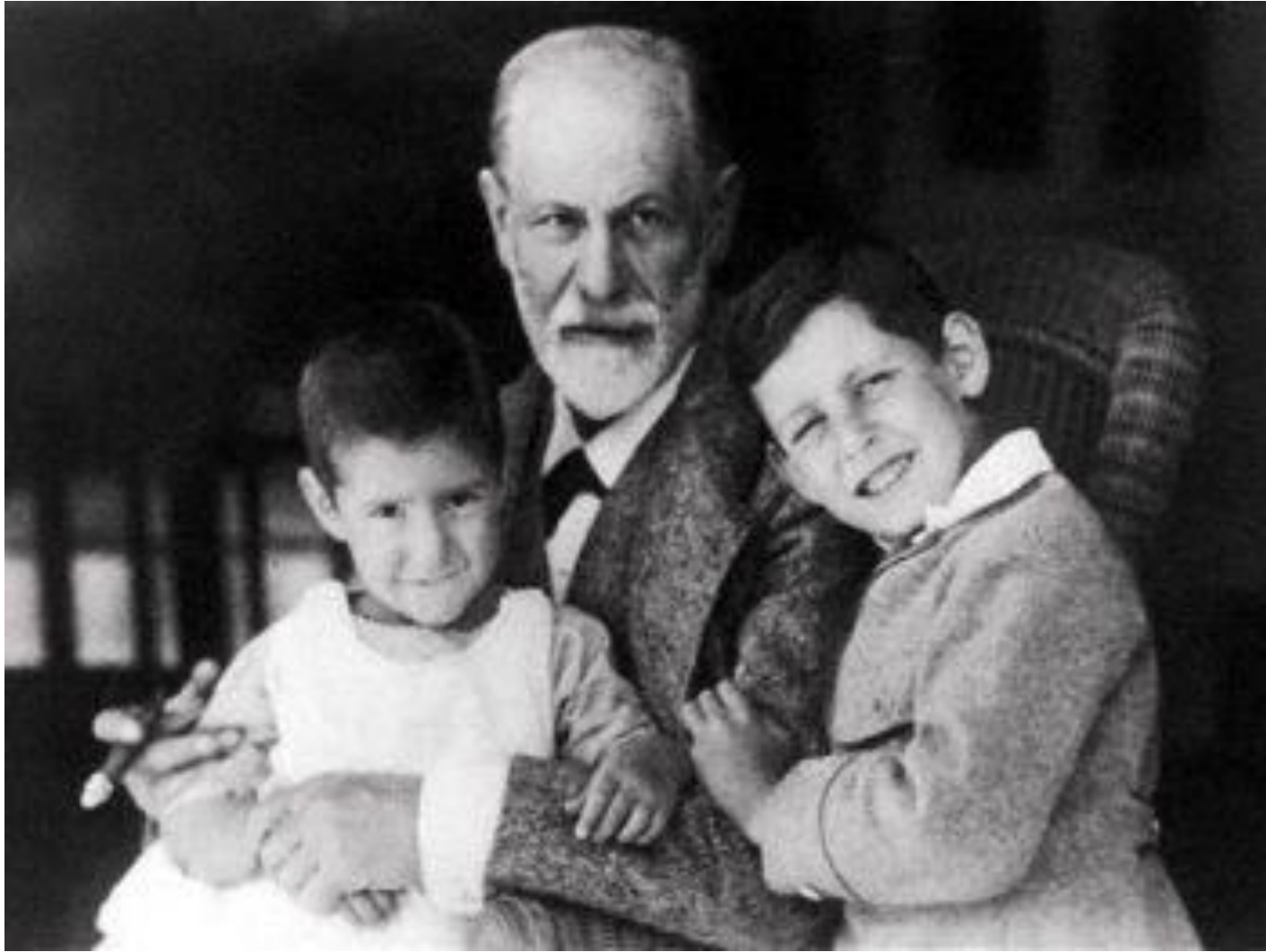
Herbert Graf werd later een beroemd opera-regisseur

Freud meent dat ‘als Leonardo erin slaagde van oog in oog met Mona Lisa de dubbele betekenis weer te geven die deze glimlach bezat, (namelijk) de belofte van grenzeloze tederheid en onheilspellende dreiging’ hij een moeder zag die ‘zich ontfermde over haar zoon zoals alle onbevredigde moeders, namelijk als plaatsvervanger van haar man. ..De liefde van de moeder voor de zuigeling die zij voedt en verzorgt, gaat veel dieper dan haar latere affectie voor het opgroeiende kind. Deze liefde heeft de aard van een alleszins bevredigende liefdesrelatie, die niet alleen aan alle psychische verlangens maar ook aan lichamelijke behoeften tegemoet komt, en als ze een van de vormen van geluk vertegenwoordigt die de mens openstaan, dan niet in de laatste plaats omdat ze de mens in staat stelt ook allang verdrongen en pervers te noemen wensimpulsen zonder verwijt te bevredigen.’

Ernst, het oudste kleinkind van Freud, zoon van Sophie, wordt door Freud vanuit een hoek van de kamer beschouwd. De scène speelt zich af tijdens de eerste wereldoorlog (de vader van het jongetje vecht aan het front en de Freuds verbleven te Hamburg om hun dochter bij te staan.) “ *Ik heb een mij geboden gelegenheid benut om het eerste zelf bedachte spel van een jongetje van anderhalf jaar op te helderen. Het was meer dan een vluchtige waarneming, want ik woonde enkele weken met het kind en zijn ouders onder één dak... Dit brave kind, (wat de ouders 's nachts niet stoorde in hun slaap, 'netjes' was en een innige relatie met zijn moeder had) had nu wel eens de storende gewoonte om alle kleine voorwerpen die het te pakken kreeg ver van zich vandaan naar een hoek van de kamer te slingeren, bij voorbeeld onder een bed, zodat het bijeen zoeken van het speelgoed vaak geen simpele karwei was. Daarbij bracht hij met een uitdrukking van belangstelling en voldoening een luid , langgerekt o-o-o-o voort, dat naar het oordeel van de moeder 'fort' betekende. ..Op een dag had hij een houten klosje, waar een touw omheen was gewonden. Hij kwam nooit op de gedachte om het bijv over de grond achter zich aan te trekken, dus er wagentje mee te spelen, maar hij wierp het aan het touwtje vastgehouden klosje heel behendig over de rand van zijn bedje zodat het daarin verdween, sprak er zijn veelbetekenende o-o-o-o bij, trok het klosje daarna weer uit het bed en begroette het verschijnen ervan nu met een verheugd da.”*

De winter 1918-1919 was bijzonder hard in Wenen, de dagelijkse gemiddelde calorie-inname per persoon was vermoedelijk ongeveer 750 cal, verwarming was er amper. Bovendien sloeg de Spaanse griep toe, meerdere kinderen van Freud alsook zijn vrouw, Martha, werden ziek en Sophie stierf eraan (1920), twee kleine kinderen achterlatend. Ernst was dan zes jaar, Heinle amper één jaar oud. Dit jongetje overleed enige tijd later, in 1923, aan tuberculose, hij was dan 4j. Het brak Freuds hart, hij vroeg zijn arts om euthanasie. Alle miserie van de voorbije jaren, de vreselijke gevolgen van de eerste wereldoorlog, de dood van zijn dochter en de pijnlijke kaakkanker kwamen nu alle naar boven in het verlies van dit “magere, zwakke jongetje, enkel ogen, haar en benen” . Freud schreef in 1926 dat de dood van Heinele, zijn favoriete kleinkind, hem in een diepe depressie bracht “ hij betekende voor mij al mijn kinderen en kleinkinderen”, de toekomst kon hem niet meer interesseren

Ernst Halberstadt ontfermde zich in Londen samen met tante Anna om gevluchte oorlogskinderen, besloot toen psychologie te studeren en werd later zelf psychoanalyticus in het British Psychoanalytic Institute, onder de naam Ernest Freud. Zo leerde hij het werk van Melanie Klein en Donald Winnicott kennen en bekwaamde zich in...de psychoanalytische observatie van jonge kinderen, in de voetsporen van zijn 'oorlogspapa'. Hij werd een specialist in de vroege moeder-kindrelatie en doceerde na zijn terugkeer naar Duitsland psychoanalyse aan de Universiteit van Heidelberg.

Ernst Halberstadt had een beroemde neef in London (de zoon van Ernst Freud), Lucian Freud, zelf vader van Esther Freud, befaamd schrijfster.

<https://www.youtube.com/watch?v=vrGNholaEN4>

Kinderen alle kansen geven op een optimaal leven, denken over wat hen bezighoudt blijft een prioriteit. Pas in 1989 namen de Verenigde Naties het Verdrag van de Rechten van het Kind aan. Als we naar de geopolitieke situatie in de wereld kijken, is het overduidelijk dat niet alle kinderen in gelijke mate beschermd worden door deze universele rechten. Een derde van de wereldbevolking is kind, maar kinderarbeid, het ontbreken van een toegang tot onderwijs, kinderarmoede, uitbuiting en mishandeling, pedofiele misbruiken, ...zijn moeilijk te verslagen vijanden.

Een evenwicht zoeken tussen de aandacht voor de reële noden van kinderen en het beschermen van het onbewuste infantiele leven, waar normen geen plaats hebben of leeftijd geen rol speelt, blijft voor de toekomst van de psychoanalyse een belangrijke uitdaging.

